

नेपालको एकीकरणमा बानियाँ वंशको योगदान

<https://doi.org/10.3126/tej.v11i1.54419>

रामशरण बानियाँ

ramsharan.baniya@gc.tu.edu.np

Article History

Received
20th December, 2022

Revised
22nd January, 2023

Accepted
5th February, 2023

लेखसार

ऋषिमुनिहरूको तपोभूमि तथा पृथ्वीनारायण शाह र राम शाह जस्ता राजाहरू जन्माउने गोरखा जिल्लामा छ थर र १२ थरमध्येका बानियाँ वंशजले नेपालको एकीकरण कार्यमा द्रव्य शाहको समयदेखि नेपाल अङ्ग्रेज युद्धसम्मको भूमिकाको खोजी यस लेखमा गरिएको छ। नेपालको एकीकरण कार्यमा बानियाँ वंशजले कस्तो भूमिका निर्वाह गरे, गोरखा दरवारमा रहेको गोरखकालीको पूजाआजामा बानियाँ वंशजको भूमिका, पृथ्वीनारायण शाहलाई बचाउन खेलेको भूमिका, बानियाँहरू अनुशासन तथा कर्तव्यपरायण रहेको, उनीहरूको वीरता, राजालाई आवश्यकपरेको बेला राय सल्लाहका साथै स्वदेशी तथा विदेशी युद्धमा गोरखाका बानियाँहरूको योगदानको बारेमा वर्णन गर्ने जमर्को यस लेखमा गरिएको छ। पुस्तकालयीय स्रोतका सामग्रीलाई सामग्रीलाई मुख्य आधार बनाएर अन्वेषणात्मक विधिको माध्यमबाट ऐतिहासिक तथ्यको खोजी गरिएको छ। प्राप्त सूचना, तथ्य र जानकारी अनुसार कर्णाली प्रदेशको सिञ्जामा मूल थलो रहेका बानियाँहरूले गोरखामा शाहवंशीय राज्य स्थापना, लिगलिगकोटबाट द्रव्य शाहलाई गोरखा ल्याउने तथा गोरखाबाट पृथ्वीनारायण शाह तथा उनका सन्ततिको विश्वासपात्रका रूपमा विभिन्न पदमा रही इमानदारी र वीरतापूर्वक नेपालको एकीकरणको अभियानमा निकै महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखिन्छ।

मुख्य शब्दावली : एकीकरण, विर्ता, तपोभूमि, निर्वासित, सरदार, दस्तावेज।

विषय प्रवेश

गोरखा हिमालको काखमा रहेको ऋषिमुनीहरूको तपोभूमि, ऐतिहासिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय महत्त्व बोकेको सुन्दर जिल्ला हो। गण्डकी प्रदेशअन्तर्गत पर्ने यो जिल्ला विशेष ऐतिहासिक महत्त्व बोकेको जिल्ला हो। विखण्डित राज्यलाई एकीकरण गर्ने राजा पृथ्वीनारायण शाह तथा न्यायका प्रतिमूर्ति राम शाहको जन्मभूमि जस्तो गर्विलो इतिहास बोकेको गोर्खालीको खुकुरीले विश्व परिचित भई नेपालीलाई विश्वमाभ्र चिनाउन सफल भएको छ। यही गोरखामा द्रव्य शाहले सुरूवात गरेको शाहवंशीय शासनअवधिमा नै विभिन्न बाइसे चौबिसे राज्यमा विभाजित भएको राज्यलाई एकत्रित गर्ने कार्य गोर्खाली राजा पृथ्वीनारायण शाहले नै गरेका थिए। यसले पनि गोरखालीहरूको नेपालको इतिहास निर्माणमा निकै ठुलो महत्त्व रहेको छ। गोरखामा शाहवंशीय राज्य स्थापना हुनुभन्दा अगाडिदेखि नै बानियाँहरूको बसोबास रहिआएको देखिन्छ। यहाँका बानियाँका सन्तानहरू धादिङ, नुवाकोट, काठमाडौँ र पूर्वतिरका जिल्लामा समेत फैलिएको देखिन्छ। गोरखा राज्यको स्थापनादेखि द्रव्य शाहलाई गोरखा ल्याउनेदेखि एकीकरणका क्रममा दरवारका नजिक रही विश्वासपात्रका रूपमा बानियाँहरूले निकै महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखिन्छ। यसप्रकार नेपालको एकीकरण अभियानमा बानियाँ वंशजको योगदानको पहिचान गर्नमा यो लेख केन्द्रित रहेको छ।

अध्ययन विधि

प्रस्तुत लेख गुणात्मक ढाँचामा आधारित रहेको छ। यस ढाँचाअन्तर्गत पर्ने ऐतिहासिक अन्वेषणात्मक विधिलाई मुख्य रूपमा उपयोग गरिएको छ। एकीकरणकालीन समयमा बानियाँ वंशले पुऱ्याएको योगदानको पहिचान गर्ने क्रममा यस विषयसँग सम्बन्धित पुस्तक, ऐतिहासिक दस्तावेज, ऋणपत्र, भाखापत्र, चिठी तथा विभिन्न व्यक्तिले

व्यक्त गरेका विचार आदिलाई पुस्तकालयीय स्रोतबाट उपयोग गरिएको छ । तत्कालीन समयमा ग्रन्थमा उल्लिखित बानियाँ वंश, तिनका व्यक्ति, तिनले पाएका पद र गरेका कार्यको पहिचान गरी बानियाँ वंशले नेपालको एकीकरण अभियानमा पुऱ्याएको योगदानको पहिचान निक्कै गरिएको छ ।

प्राप्ति र छलफल

बानियाँ वंशको चिनारी

नेपालमा बसोबास गर्ने मानिसलाई आर्य र मङ्गोल गरी मुख्य गरी दुई वर्गमा विभाजन गर्ने गरिन्छ । बानियाँहरू खसआर्य समूहमा पर्दछन् । थरको उत्पत्तिका सम्बन्धमा विभिन्न तर्कहरू अगाडि आएका पाइन्छन् । नेपालका पहाडी मूलका बाह्रमण र क्षेत्री जातका मानिसहरूको थर खस राज्यको सरकारी तथा धार्मिक पदवी वा कर्णली प्रदेशका विभिन्न गाउँ वा ठाउँहरूको नामबाट रहन गएको हो भन्ने भनाइ विद्वानहरूको रहेको छ (अधिकारी, २०३५) । यसरी बानियाँ वंशको उत्पत्ति कसरी भयो भन्ने सम्बन्धमा विद्वानहरूले तर्कलाई हेर्दा फरक फरक विद्वानहरूले फरक फरक मत अगाडि सारेका छन् । यस सम्बन्धमा मूलतः तीन ओटा तर्क अगाडि आएका देखिन्छन् । पहिलो बानियाँ थरको उत्पत्ति सरकारी पदवीबाट भएको हो, दोस्रो पेसाको आधारमा बानियाँ थरको नामाकरण भएको हो र तेस्रो बसेको स्थानका आधारमा थरको नामाकरण हुने क्रममा भएको हो । पहिलो तर्कका पक्षधरले अगाडि सारेको विचारअनुसार प्राचीन खस राज्यमा सरकारी विर्ता, पुरस्कार, कर्मचारीको वेतन, जग्गा आदिको वितरण तथा व्यापार सम्बन्धी काम गर्ने व्यक्तिलाई 'खस बाँडिया' भनिन्थ्यो । उक्त पदमा रहने व्यक्तिहरूलाई पछि बानियाँ भनिएको हो । बानियाँको उत्पत्ति खस राज्यमा भएको तर्क मिल्दो देखिए पनि इतिहासको अध्ययन गर्दा खस राज्यमा उक्त पद रहेको तथ्य फेला नपर्दा यो तर्कमा विश्वास गर्ने बलियो आधार देखिँदैन । दोस्रो तर्कका पक्षधरका अनुसार व्यापार गर्नेलाई 'बनिया' भन्ने गरिएकामा तिनै बनियाहरूलाई बानियाँ भनिएको हो । यस तर्कका पक्षधरले अगाडि सारेको विचारलाई मान्ने हो भने बनियाहरूको मूल थलो तराई हुने देखिन्छ जबकि बानियाँहरू आफ्नो मूल थलो कर्णाली प्रदेशको सिञ्जा मान्दछन् । यस आधारमा बनिया थर नभई व्यापारीहरूको समूह मात्र हुन् भन्ने देखिन्छ (बानियाँ, २०६२) । बानियाँ थरको उत्पत्तिका सम्बन्धमा स्थानका आधारमा बानियाँ थरको उत्पत्ति भएको हो भन्ने तेस्रो तर्क बढी विश्वसनीय मानिन्छ । यस तर्कका प्रमुख पक्षधर योगी नरहरिनाथले आफ्नो पुस्तक 'हाम्रो देश दर्शन' मा खस जातिका विभिन्न थरको उत्पत्ति तिनीहरूले बसोबास गरेको ठाउँका आधारमा भएको भन्दै दृष्टान्तसहित प्रस्तुत गरेका छन् । योगी (२०३२) का अनुसार सेती अञ्चल अछाम जिल्लामा 'बान्नी' भन्ने ठाउँ छ । सो ठाउँलाई बान्नाटोल, बान्नीगडी, बान्नाली आदि नाम दिइएको छ । सोही ठाउँमा बस्नेलाई कालान्तरमा 'बानियाँ' भन्न थालियो (पृ.७) । आधुनिक नेपालको प्रशासनिक विभाजनलाई हेर्दा अछाम जिल्लामा बान्नातोली नामको गा.वि.स. रहेको, तथा चण्डिका गा.वि.स.मा बान्निगढी भन्ने ठाउँ रहेको देखिन्छ । यसरी बान्नीमा प्रभाव जमाएर बसेका बानियाँहरू सिञ्जा आएपछि उनीहरूले 'बान्नीबाट आज्ञा' भन्दै जाँदा कालान्तरमा बानियाँ बन्न गयो (बानियाँ, २०६२) । यसपछि कर्णाली प्रदेशको सिञ्जामा बानियाँ थरको उत्पत्ति भएको र त्यही राज्यमा अधिपति भएर बसेका हुन् भन्ने यस तर्कमा धेरै विद्वानहरूले मतैक्यता देखाएका छन् । यसपछि बानियाँ वंशका मानिसहरूमध्ये कोही प्राचीन सिञ्जाबाट पूर्वतिर मुस्ताङको बाटो हुँदै गण्डकी प्रदेशमा पुगेर रस्तीगस्ती बसालेका तथा कोही कर्णाली प्रदेशमै यत्रतत्र छरिएर रहेका देखिन्छन् ।

नेपालको एकीकरणमा बानियाँ वंशको योगदान

सिञ्जाबाट गण्डकी आएका बानियाँहरूको बसोबासस्थलमध्ये गोरखा जिल्ला प्रमुख बसोबासस्थलका रूपमा रहेको देखिन्छ । गोरखामा बसेका बानियाँहरूले नेपालको एकीकरणको कार्यमा मात्र नभई एकीकरणपूर्व गोरखा राज्यको स्थापना गर्दादेखि नै पुऱ्याएको देखिन्छ । खस राज्यको विघटन भएपछि स्वतन्त्र भएका गण्डकी प्रदेशका विभिन्न राज्यहरूमध्ये लिगलिग भन्ने ठाउँमा घले थरका गुरुङ जातिको र गोरखा भन्ने ठाउँमा खड्का थरका मगर जातिको राज्य थियो । ती राज्यहरूलाई वि.सं. १९१६ मा आफ्नो अधीनमा पारेर द्रव्य शाहले गोरखा राज्यको स्थापना गरेका

थिए (पन्त, २०४१) । द्रव्य शाहलाई राज्य स्थापना गर्न लिंगलिंगकोटका घले राजा र गोरखाका खड्का राजालाई परास्त गर्दा छ थर (अर्याल, खनाल, पन्त, पाँडे, बोहोरा र राना) र बाह्र थर (अधिकारी, कार्की, खप्तरी बस्नेत, गुरूड, पवार खड्का, पाठक, बगाले थापा, बानियाँ मिश्र, रोकाया र श्रीपाली बस्नेत) का मानिसहरूले सहयोग गरे का थिए । यसरी गोरखा राज्यको स्थापना गर्दाको बखतमा नै बानियाँ वंशले सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ । द्रव्य शाहबाट स्थापना भएको शाहवंशीय शासन गोरखामा दश पुस्तासम्म चलेकामा आठौँ पुस्ताका शासक पृथ्वीपति शासकको समयमा तयार गरिएको वि.सं. १७७३-७४ को सरकारी आम्दानी खर्चको कागजमा धनै बानियाँ, सुस्या बानियाँ, छत्र बानियाँ, मुस्या बानियाँ, अंबर्सि बानियाँ र उदै बानियाँ मार्फत विभिन्न चिजको खरिद भएको देखिन्छ । यसबाट बानियाँहरू तत्कालीन गोरखा राज्यको प्रशासन सञ्चलनमा संलग्न भएको देखिन्छ (वैद्य र बज्राचार्य, २०२९) । त्यस्तै वि.सं. १८८० मा नराज बानियाँलाई गोरखकाली मन्दिरको पूजाआजा तथा मुसुरे कटुस आलम ल्याउने प्रबन्ध मिलाई मन्दिर नजिक पिपलथोकमा राखिएको र हालसम्म पनि बानियाँ थरले उक्त परम्परा धान्दै आएको पाइन्छ (बानियाँ, २०६७) ।

आर्यहरूमध्येको खस जातिमा वर्गीकृत बानियाँ वर्णमा काला, सोभा तर जालभेल कपटमा छिटो रिसाउने, लडाई तथा भिडन्त गर्न सुरा, सेनाका लागि उचाइ र शरीरको उचित बनावट, कर्तव्यपरायण आदि गुणले युक्त थिए । पृथ्वीनारायण शाहले नारायण 'शाह' जब २० वर्षको जोसिलो उमेरमा राजा बन्नुभन्दा अगावै जब उनले चन्द्रागिरि को डाँडाबाट काठमाडौँ उपत्यका एवम् मनोरम दृश्य र सभ्यताको दृश्य देखेपछि उनको मानसपटलमा सम्राट बन्ने इच्छा पलायो । उक्त उद्देश्य परिपूर्ति गर्नका लागि राजाको पदमा आसीन हुनु अनिवार्य थियो । उक्त पदमा पुगिसकेपछि आफ्ना बुबा समेत पराजित भएको नुवाकोट राज्यमाथि आक्रमण गरे र पराजित भए । त्यसपछि पर्याप्त मात्रामा सैनिक सङ्गठन र हातहतियारको अभावमा युद्ध जित्न सकिँदैन भन्ने बोध पृथ्वीनारायण शाहलाई भयो । उनी तीर्थयात्राको बाहानामा हातहतियार खरिद गर्ने र त्यसको निर्माण र मर्मत गर्नका लागि कालिगढ ल्याउन बनारस गए । बनारसबाट फर्कदा बरूण चौकीमा भएको घटनामा पृथ्वीनारायण शाहको ज्यान बचाउने कार्य जया बानियाँले गरेका थिए (बानियाँ, २०६२) । त्यो पनि वि.सं. १८०० मा पूरा भएपछि आफ्ना पिताले पराजय भोग्नुपरेको स्थान नुवाकोट जुन बलियो किल्ला अन्न, फलफूल, सागपात आदिको उत्पादनले आर्थिक रूपमा मजबुत उपत्यकाको पश्चिमी ढोका थियो, तिब्बतसँग व्यापारिक मार्ग आदिको कारणबाट गरिएको पहिलो युद्ध विना तयारी २ वटा सेनापतिको होडबाजी, रसदपानीको कमी तथा हातहतियारको कमिले गर्दा पराजय भए पनि हरेस नखाई नयाँ हातहतियार खरिद, पुराना निर्माणका लागि मुहमद तार्कि, शेख जवार र वेखासिंहसहित ससुरा अहिमान सिंहको सहयोगीको हत्याबाट बच्न गोत्र परिवर्तन (भारद्वाज त्याग गरी कास्यप गोत्र ग्रहण) गरी हात हतियार लिई बनारसबाट नेपाल फर्कने क्रममा बसम चौकीमा भएको घटनामा शत्रु पक्षको आक्रमणबाट बच्न पृथ्वीनारायण शाहजस्तै देखिने अर्थात् जया बानियाँलाई पाल्कमा हालेर शत्रु पक्षलाई भुक्त्याएर ज्यान बचाउन सफल भएका पृथ्वीनारायण शाहले विसे नगर्चिको सल्लाह बमोजिम १२०० धुरीबाट चन्दा सङ्कलन तथा सैनिक तालिमको व्यवस्था गरे । वि.सं. १८०१ मा तीन तिरबाट धर्मपानी, गेरखु र तीनधारा मध्ये चौतरिया महोदामकीर्ति शाहको नेतृत्व र धरमपानी टोलीमा रन्या बानियाँ र रोखँमा कालु पाण्डेको टोलीमा जया बानियाँले युद्धमा भाग लिएको एकीकरण प्रारम्भको युद्धमा देखिन्छ (पन्त र अन्य, २०२५) । रन्या बानियाँ एकीकरणको प्रारम्भदेखि वि.सं. १८४२ सम्म नै सक्रिय रहेको कुरा उनले घरबास बनाउनका लागि कीर्तिपुरमा छाप जग्गा प्राप्त गरेको लालमोह बाट जानकारी पाउन सकिन्छ ।

पृथ्वीनारायण शाहसँग दुरुस्तै जिउडाल अर्थात् अनुहार मिल्ने राजाका सल्लाहकार जेठाबुढा जया बानियाँले नेपालको एकीकरणमा मात्र नभएर पृथ्वीनारायण शाहको व्यक्तिगत जीवनमा समेत प्रभाव पारेको देखिन्छ (बानियाँ, २०६२) । तत्कालीन समयमा पाको, पुरानो र विचार पुऱ्याएर काम गर्ने भारदालाई दिइने जेठाबुढा पद जया बानियाँलाई नै दिइएको दिइन्छ । वि.सं. १८१२ मा सिरानचोकको युद्ध पश्चात् पूर्वी राज्यतर्फ लाग्दा जया बानियाँको नाम पनि आएको देखिन्छ । उनी वि.सं. १८१२ सम्म सक्रिय देखिन्छन् भने पद र काम खुल्ल

सकेको देखिँदैन । सिरानचोकको युद्धमा विजय हासिल गरिसकेपछि दुई वर्षसम्म गोरखालीहरू युद्धको तयारीमा लागेका देखिन्छन् । यसपछि उपत्यकामा विजय हासिल गर्न छिमेकी चौबिसे राज्यहरूसँग मित्रता कायम गर्ने तथा सङ्गठन बलियो पार्ने तथा हातहतियार तयार गर्ने कार्य गरेका थिए । यस क्रममा पाल्पा र कास्कीसँग मैत्री सम्बन्ध स्थापना गर्न रणरुद्र शाहलाई खटाइएकामा उनलाई पाल्पाका दूतसँग कुरा गर्न बोलाइएपछि, कास्कीसँग सम्बन्ध विग्रिएला भनेर उनका सहायक जगै बानियाँलाई मित्रता कायम गराउन पठाउनू भन्ने व्यहोराको पत्र पृथ्वीनारायण शाहले रणरुद्र शाहलाई वि.सं. १८१४ मा लेखेको पाइन्छ । जसरी पृथ्वीनारायण शाह छोरा बहादुर शाहमा पिताकै गुण भए जस्तै जय बानियाँका छोरा तत्कालिन सरदार बलि बानियाँ पनि इमान्दार, साहसी, लगनशील र कर्तव्यपरायण एवम् कुशल गुण भएका योग्य सैनिक अर्थात् बाबु जस्तै योग्य थिए । नेपाली प्रचलित उखानमा तारेको छोरा तारे नै हुन्छ नभए तिल्के त पक्का भनेभै एकीकरण कार्यमा उनले वीरहरूको पङ्क्तिमा रहेर प्रारम्भदेखि नै युद्धमा खटेको कुरा भाषा वंशावलीमा उल्लेख गरिएको छ (बानियाँ, २०६२) । जब पृथ्वीनारायण शाहले उपत्यका नजिकका राज्य जित्दै उपत्यकाका तीन राज्य आक्रमण गर्नुपर्ने बेलामा सुवेदार पद ग्रहण गरिसकेको थिए । गोरखालीले कान्तिपुर र ललितपुरमाथि विजय हासिल गरिसकेपछि भक्तपुरमा गएर कान्तिपुर र ललितपुरका राजा भक्तपुरमा गएर बसेका थिए । भक्तपुरमाथि पनि विजय हासिल गरिसकेपछि, जयप्रकाश मल्ल, तेजनरसिंह मल्ल र रणजित मल्ललाई समात्ने कामको नेतृत्व बलि बानियाँले लिएका थिए (पन्त र अन्य, २०२५) । काठमाडौँ उपत्यकामा विजय हासिल गरिसकेपछि गोरखालीहरू पूर्वतिरका राज्यको एकीकरण गर्ने अभियानमा लागेका थिए । पूर्वका चौदण्डी र विजयपुर राज्य कब्जा गर्दै गएको गोरखाली सेनाको टोलीमा बलि बानियाँ पनि थिए (योगी, २०१२) । यसपछि पूर्वी विजय अभियानमा खटाउँदा बलि बानियाँलाई सरदार पद दिएको पाइन्छ । यसरी पृथ्वीनारायण शाहको कार्यकालमा एकीकरण कार्यमा अग्रपङ्क्तिमा रहि आफ्नो वीरत्व देखाउन सफल बलि बानियाँ पृथ्वी नारायण शाह भन्दा पछाडि उनका छोरा बुहारीले चालेको एकीकरण अभियानमा काजी वंश राज पाण्डे सहचारीको रूपमा तैनाथ भई एक कम्पनी फौजको नेतृत्व गर्दै तनहुँको राजधानी सुर कब्जा गर्दै अगाडि बढ्ने क्रममा ज्यामरुक भन्ने स्थानमा सुरक्षा चौकी खडा गरी युद्ध तयारी अवस्थामा संयुक्त फौजले आक्रमण गर्दा सरदार बलि बानियाँको देहान्त भएको कुरा बाबुराम आचार्यले स्वीकार गरेका छन् । गोरखाली सेनाले सुरक्षा चौकी बनाएको ज्यामरुकको सो थुम्कालाई बलि बानियाँले वीरगति प्राप्त गरेपछि बलिथुम भन्न थालिएको भन्ने तर्क विद्वान्हरूले गरेका छन् ।

राजेन्द्र लक्ष्मी आफ्ना देवर बहादुर शाहलाई बेतियातर्फ निर्वासित गरेपछि कास्की, लमजुङ र तनहुँ दखल गर्ने क्रममा रामचन्द्र बानियाँ, उनका छोरा केशर बानियाँ, घम्मण्ड बानियाँ, लाटा बानियाँ र अभि बानियाँ एकीकरण कार्यमा सहभागी भएको पाइन्छ । उक्त कार्य गरे वापत जागिरस्वरूप ३२० मुरी खेत प्राप्त गरेको पाइन्छ भने नयनसिंह बानियाँ, दल खम्ब बानियाँ पनि युद्धमा सामेल हुँदा वीरगति प्राप्त गरेका दल खम्बका छोरा सानो हुँदा मरबट विर्ता पाइएको प्रमाण वि.सं. १८५० को कागजले प्रष्ट पार्दछ (शर्मा, २०३३) । नेपालको एकीकरण अभियानमा संलग्न भएका बानियाँमध्येको अर्को नाम हो लाटा बानियाँ । प्रतापसिंह शाहको देहान्त भएपछि बेतियामा बसेका बहादुर शाहलाई नेपालमा भिकाएर मुलुकको परिस्थिति जानकारी दिन लेखिएका पत्रमा कान्छा चौतरिया दलमर्दन शाहलाई पर्सामा नै रोक्न जाने सैनिकहरूमा रामकृष्ण कुँवर र लाटा बानियाँ फौजसहित पर्सतिर गएको कुरा नेपालका इतिहास प्रष्ट पार्ने पत्रहरूका सन्दर्भमा दिनेशराज पन्तले स्पष्ट पारेका छन् । नयनसिंह बानियाँ नेपालको एकीकरण अभियानमा संलग्न भएका अर्का बानियाँ हुन् । वि.सं. १८३५ वैशाखमा रणबहादुर शाहले पूर्वको सुरक्षार्थ खटाएका जोगनारायण मल्ल र बज्रवासी पाँडेका नाममा लेखेको पत्रमा यी नयनसिंह बानियाँको नाम उल्लेख गरेको देखिन्छ । उक्त पत्रका अनुसार नयानसिंह बानियाँ नेपालको पूर्वी क्षेत्रको सुरक्षार्थ फिदिममा तैनाथ रहेको देखिन्छ । यसरी नेपालको एकीकरण अभियानमा संलग्न भएकै अवस्थामा नेपाली सेना तीब्बतसँगको युद्धमा पनि होमिनु परेको देखिन्छ । तिब्बतसँगको युद्धका क्रममा पनि नेपालका थुप्रै सपुतहरूका साथै दलखम्ब बानियाँले वीरगति पाएको देखिन्छ । यसप्रकार माथिको चर्चाका आधारमा नेपालको एकीकरण अभियानमा शाहवंशीय राजा पृथ्वीनारायण शाह र उनीपछिका एकीकरण कार्य पूरा गर्ने

शासकसँग नजिकका विश्वासपात्रका रूपमा रही बानियाँहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको देखिन्छ ।

निष्कर्ष

गोरखा राज्यको संस्थापक राजा द्रव्य शाहको समय देखि एकीकरण कार्यमा लागेका १२ थर मध्येका बानियाँ थरले शाहवंशीय राजाहरूको कुलदेवी गोरखकाली मन्दिरको पूजाआजा गर्ने प्रबन्ध मिलाउन दरवार नजिक पिपलथोकमा राखी गोरखा राज्य स्थापना कार्यमा निकै ठुलो सहयोग गरेको देखिन्छ । नेपालको एकीकरणका क्रममा बानियाँ वंशजले निकै इमानदारीपूर्वक कर्तव्यनिष्ठ भई आफ्नो वीरता प्रदर्शन गर्दै सहयोग गरेका थिए । त्यति मात्र होइन राजालाई आवश्यक परेको बेला राय सल्लाह दिने जेठाबुढा जया बानियाँको कार्य, कर्तव्यपरायण, अनुशासित, साहसी तथा सैनिक गुणमा बाबु जस्तै सरदार बलि बानियाँ, १८१४, को नेपाल-अङ्ग्रेज युद्धमा सामेल भई अङ्ग्रेज पक्षलाई पराजित गर्दै आफ्नो वीरता प्रदर्शन गर्ने क्रममा वीरगति प्राप्त गरेका रणसुर र नहकुल बानियाँ लगायतका व्यक्तिले गरेका कार्यले नेपालको एकीकरण अभियानमा बानियाँ वंशको निकै ठुलो योगदान रहेको स्पष्ट हुन्छ । निकै सोभार इमान्दार मात्र नभई सैनिक गुणले समेत युक्त एकीकरण अभियानमा आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थलाई त्यागी राष्ट्रको हितलाई सर्वोपरि ठान्ने स्वदेशी तथा विदेशी युद्धमा ज्यानको बाजी राखी बानियाँहरूले आफ्नो वीरता प्रदर्शन गर्ने क्रममा हाँसी हाँसी ज्यान समेत दिएका थिए । स्वदेशी तथा विदेशी शत्रुहरूलाई हायल कायल पार्न सफल भएको बानियाँ वंशजको एकीकरण अभियानमा अन्य जाति र थरको जस्तै महत्त्वपूर्ण योगदान भएकै कारण ३२० मुरी खेत जागिर मरवट विर्ता तथा भविष्यमा इमान्दारिता कर्तव्यपरायण साहसीको कदर गरिएकोबाट पनि उनीहरूले एकीकरण अभियानमा पुऱ्याएको योगदानको पृष्टि हुन्छ । अतः पुर्खाले आर्जेको गौरव गाथामा रमाउने इतिहासको व्याज खाएर अघाउने मात्र नभई उक्त कार्यको संरक्षण र अनुशरण गर्न सदा सर्वदा तत्पर रहनु भावी पिढीको कर्तव्य रहेको छ ।

(श्री रामशरण बानियाँ, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, गोरखा क्याम्पस, गोरखाका इतिहास शिक्षा विषयका उप प्राध्यापक हुनुहुन्छ । ऐतिहासिक वस्तुस्थिति र सम्पदाको महत्त्वमा विशेष रूचि राख्ने बानियाँका विभिन्न अनुसन्धानमूलक लेखहरू प्रकाशित भएका छन् ।)

सन्दर्भसामग्री

अधिकारी, सूर्यमणि (२०३७), ओरिजिन अफ फ्यामिली सर्नेम अफ पहाडी कास्ट गुप्स अफ नेपाल, भ्वाइस अफ हिस्ट्री, भोलुम ४-६, २०३५-३७ ।
आचार्य, बाबुराम (२०२४), श्री ५ बडामहाराजधिराज पृथ्वीनारायण शाहको सङ्क्षिप्त जीवनी (भाग-१), काठमाडौं : श्री ५ महाराजधिराजको प्रेस सचिवालय ।
खत्री, प्रेमकुमार (२०५५), उत्पत्ति: मानव सभ्यताका केही पक्षको ऐतिहासिक एवम् मानवशास्त्रीय अध्ययन, काठमाडौं : नेपाल एसियाली अनुसन्धान केन्द्र ।
पन्त, दिनेशराज (२०४१), गोरखाको इतिहास (पहिलो भाग), काठमाडौं: लेखक ।
पन्त, नयराज र अन्य (सम्पा.), (२०२५-२८), श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपशदेश (खण्ड १-५), ललितपुर: जगदम्बा प्रकाशन ।
बानियाँ कर्णबहादुर (२०६२), बानियाँ वंशजको नालीबेली, काठमाडौं : बानियाँ बन्धु सहयोग समिति ।
बानियाँ, चन्द्रप्रकाश, (सम्पा.) (२०६७), बानियाँ दर्पण गोरखा विशेष, काठमाडौं: बानियाँ बन्धु सहयोग समिति ।
बानियाँ, विमलकुमार (२०४३), बानियाँ थर: एक परिचय, काठमाडौं: बानियाँ परिवार सहयोग समिति ।
योगी, नरहरीनाथ (२०१२), इतिहास प्रकाश, इतिहास प्रकाश मण्डल, अङ्क १ ।
योगी, नरहरिनाथ (२०३२), हाम्रो देश दर्शन, काठमाडौं: लेखक ।
वैद्य, तुलसीराम र बज्राचार्य, धनवज्र (२०२९), गोरखाको ऐतिहासिक सामग्री, काठमाडौं: नेपाल अध्ययन संस्थान ।
शर्मा, बालचन्द्र (२०३३), नेपालको ऐतिहासिक रूपरेखा (चौथो संस्क.), वाराणासी: कृष्णकुमारी देवी ।
वैद्य, तुलसीराम (सन् १९३३), पृथ्वीनारायण शाह द फाउन्डर अफ मोर्डन नेपाल, न्यु दिल्ली :अनमोल पब्लिकेसन ।